

ENTOMOLOGICKÁ ETYMOLOGIE

Stručný výklad motýlích jmen antického původu

LUMÍR MACHOLÁN



ENTOMOLOGICKÁ ETYMOLOGIE

Stručný výklad
motýlích jmen
antického původu

LUMÍR MACHOLÁN

K titulnímu vyobrazení

Kolumbijského pralesního motýla *Morpho cypris* pojmenoval oxfordský prof. J. O. Westwood r. 1851 po starořecké bohyni krásy a smyslné lásky Afrodítě – Kypřance; podle jedné antické báje se zrodila z mořské pěny u ostrova Kypru (lat. Cyprus). V pozadí je mramorová socha Afrodity Mělské z konce 2. stol. př. n. l., objevená r. 1820 u ostrova Mélu (dnes vystavena v pařížském Louvru).

Slovo o autorovi

Lumír Macholán, biochemik a dlouholetý pedagog na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně, je známý svými prioritními pracemi z oblasti metabolismu aminokyselin, enzymologie a biosenzorů. Jako zkušený entomolog publikoval několik článků v časopise *Živa* o chovu motýlů a studuje vznik jejich variet vlivem chemických látek.

© 2010, 2011, 2013 Lumír Macholán

© 2011 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-6466-9

ISBN 978-80-210-5175-1 (brož. vaz. 1. vyd.)

ISBN 978-80-210-5452-3 (brož. vaz. 2. vyd.)

OBSAH

Několik vět úvodem	5
Co je třeba vědět o vědeckém názvosloví	7
Jména anticko-mytologického původu	9
Výklad vybraných jmen podle čeledí	11
RHOPALOCERA	
A. Motýli Evropy	11
Papilionidae – Otakárkovití	11
Pieridae – Běláskovití	13
Nymphalidae – Babočkovití	15
Satyridae – Okáčovití	22
Lycaenidae – Modráskovití	29
Hesperiidae – Soumračníkovití	35
B. Motýli ostatního světa	37
Papilionidae	37
Pieridae	53
Danaiidae	56
Acraeidae	59
Ithomiidae	60
Heliconiidae	61
Amathusiidae	64
Brassolidae	65
Nymphalidae	66
Morphidae	84
Satyridae	89
Nemeobidae	95
Lycaenidae	98
Hesperiidae	104
HETEROCERA	
Sphingidae – Lišajovití	109
Saturniidae – Martináčovití	113
Literatura	118
Rejstřík vědeckých jmen	120
Přílohy a mapa starověkého Řecka	129
Comments upon this book	133

Několik vět úvodem

Velká rozmanitost a pestrost přírody v nás často vyvolává otázku, jak se co jmenuje a proč. Když totiž dovedeme rostlinu či živočicha správně pojmenovat, zdají se nám nějak bližší, jako bychom si je přisvojili. Připomeňme si tu slova spisovatele Karla Čapka: „*Známe pouze to, co dovedeme pojmenovat.*“

Populárně-vědecká brožurka předkládaná čtenáři by mohla nést podtitul „O motýlech trochu jinak“, neboť se nezabývá tradiční biologii těchto krásných výtvorů přírody, ale právě jejich jmény. Ve vědě jsou jména a jejich zařazení do vědního systému zcela nezbytná pro utřídění našich poznatků. Jenže vědecká nomenklatura je založena na mezinárodně platných latinských názvech, které jsou pro laika většinou nesrozumitelná. Navíc se v překladu často liší od oficiálních českých názvů, pokud tyto vůbec existují. Pro ilustraci si uvedeme příklad. Jeden z našich nejhezčích motýlů, otakárek fenyklový, se odborně nazývá *Papilio machaon* L. *Papilio* znamená v latině motýl, ale již tomuto slovu neodpovídá naše poněkud zvláštní jméno otakárek; a co potom znamená Linnéovo pojmenování *machaon*? Nedočteme se to někdy ani v odborné literatuře. Vědecké jméno motýla často souvisí s jeho morfologií, místem výskytu nebo s živnou rostlinou. Náš příklad však nesouvisí s fenyklem, jde totiž o pojmenování převzaté ze starořecké mytologie.

Vymizení středoškolské výuky klasických jazyků i vzrůstající zájem o starověkou kulturu mne přivedly ke stručnému, ale k nečekaně náročnému výkladu mytologických jmen motýlů; dle principu priority popisu jsou stále platná a nelze je dodatečně změnit, i když někdy jsou gramaticky nesprávně napsaná. Proto se domnívám, že mnohý zájemce o entomofaunu tuto informaci uvítá, vědecké jméno s mytologickým základem již pro něho nebude znamenat pouhý taxonomický termín a publikace snad bude užitečná i svými odkazy. V určitém smyslu osvěží i jeho povědomí o antické řecké a římské kultuře a jejím odrazu v různých odvětvích vědy a umění.

Budeme-li posuzovat naši Zemi z hlediska zastoupení biologických druhů, pak ji můžeme bez nadsázky nazvat planetou hmyzu. Hmyz je zde nejpočetnější třídou živočišstva, představuje okolo půldruhého milionu druhů (95–98 %). Např. počet všech dosud popsanych druhů motýlů se odhaduje na 165 000, z toho přes deset tisíc připadá jen na denní motýly. Je nemožné vysvětlit v celé šíři vznik a původ nespočetných jmen. Ale jen zlomek z tohoto počtu je pro širší veřejnost zajímavý, ať již pro svůj nápadný vzhled či specifické chování. Proto je i toto dílko zaměřeno hlavně na denní motýly (*Diurna*), mezi nimiž je mytologických názvů nejvíc a s nimiž se zájemce nejspíše setká v ilustrovaných knihách, na výstavách, ve sbírkách, event. na výměnných burzách. Náš průzkum taxonů dalšího hmyzu (noční motýli, brouci, dvoukřídlí a vážky) totiž ukázal, že se u nich sice také vyskytují mytická jména, ale podstatně méně často, a jsou navíc buď dobře známá (Herkules, Títán, Neptunus aj.), nebo se jen opakují se jmény motýlů.

Proč si je první tvůrci jmen často vypůjčili z příběhů antického světa a proč z nespočetných mytických názvů jen některé uvízly v myslích entomologů pozdně barokního a klasicistního období? Někdy to již nelze vypátrat, neboť autoři nám nezanechali o původu daných jmen žádné zmínky. Dnes se možná i odborník spokojí s tím, že šlo o oblibu vzdělanců v antice; vždyť i naše současná mluva je plná slov přejatých z klasických jazyků. Jména jako *Achilleus*, *Odysseus*, *Paris*, *trójská Helena* i další postavy z homérských epických básní si jistě mnohý připomene z knih či historických filmů, ale již málokdo asi ví, že výše

zmíněný Macháón a jeho bratr Podalirius – dva synové božského lékaře Asklépia (Aeskulapa) – byli léčiteli achajských hrdinů při dobývání starobylé Tróje.

V této publikaci jsou jednotlivé druhy motýlů řazeny v rámci čeledí a podčeledí abecedně. První část spisu seznamuje čtenáře se vznikem názvosloví, hlavní náplní je ovšem výklad původu a významu přes **1000 relevantních jmen**; jde hlavně o denní motýly rozdělené na evropské a další druhy z ostatního světa, mj. z důvodu praktické použitelnosti pro laické zájemce a přátele naší entomofauny. Výklad jmen exotů je možná o to významnější, že česká jména nemají.

Encyklopedická hesla bylo nutno někdy korigovat, či téměř detektivně vyhledat z různých pramenů, a ne všechna data se podařilo během čtyř let shromáždit. Jsou sem zahrnuty i starověké a další historické osobnosti, které sice do antických mýtů nepatří, ale nebylo by účelné je pomínout. Někdy může být pro nás i určitým mementem, že i statečné a zasloužilé osobnosti dopadly nezfídka neslavně. Náročnějšího čtenáře odkazujeme na dostupné monografie. V několika případech jsme se pokusili málo známé rodokmeny mytických postav shrnout do přehledného schématu. Stručnými odkazy je poukázáno i na některé literární a umělecké inspirace.

Za odborné konzultace chci na tomto místě poděkovat zejména Mgr. Ireně Radové, Ph.D., z Ústavu klasických studií Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, prof. RNDr. Rudolfu Rozkošnému, DrSc., z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity a prof. RNDr. Zdeňku Laštůvkovi, CSc., z Mendelovy univerzity v Brně. Za filologické a jazykové úpravy textu děkuji Mgr. Iloně Müllerové a Mgr. Evě Strnadové. Nakladatelství Masarykovy univerzity děkuji za pomoc při vydání knihy.

Co je třeba vědět o vědeckém názvosloví

Základy vědeckého názvosloví živočichů a rostlin položil švédský lékař a přírodovědec CARL LINNÉ (Linnaeus, 1707–1778) ve svém slavném díle *Systema naturae* (Soustava přírody, 10. vyd. je z r. 1758). Podle něho se každý druh (species, sp.) označuje dvouslovným názvem, tzn. *rodovým* jménem (genus) a příslušným *druhovým* přívlastkem; zavedl tedy tzv. binominální nomenklaturu. Vědecké jméno se tiskne kurzivou a řídí se pravidly latinské gramatiky. Dnes se běžně přidává navíc *jméno autora* (často smluvenou zkratkou), jenž daný druh pojmenoval jako první, a někdy i *rok popisu*. Jestliže biologický druh vytváří také geograficky odlišné rasy, pak jde o tzv. *poddruhy* (subspecie, ssp.), které se označují dalším adjektivem (trinominální nomenklatura); nižšími systémovými kategoriemi jsou pak různé *aberrace*, *variety* a individuální *formy* vyvolané sezonními, teplotními či chemickými vlivy.

Vědecká jména vznikala zpočátku nahodile, později již racionálně na základě nových biologických a morfologických poznatků. První tvůrci názvů si většinou nelámali hlavu s významem jmen, takže nezanechali zmínky zdůvodňující původ jména; proto jejich interpretace není vždy snadná. Můžeme zde citovat Linného žáka Fabricia: „*Namen sind zum Nennen da.*“ (Jména jsou tu pro pojmenování.). Mnoho jmen, zejména rodů, se v průběhu posledního století podstatně změnilo. Zatímco Linné zpočátku řadil všechny druhy denních motýlů do jednoho rodu *Papilio*, dnes jsou jich stovky, a tato diverzifikace rodů dále pokračuje. Komplikací jsou i souznačné názvy, tzv. synonyma. Z poslední doby je možno připomenout např. převedení našich čtyř modrásků z rodu *Maculinea* do rodu *Phengaris*. Současná terminologická pravidla doporučují autorům, aby uvedli způsob odvození jmen. Je to užitečné opatření, vždyť tyto slovní novotvary se v odborné literatuře již fixují natrvalo. Zdá se, že vědecká jména značně vyčerpala svoje zdroje v klasických jazycích, někdy se i opakují, a autoři pro ně již volí také slova jiného původu.

Rodová jména jsou často konstruována jako *feminina* a složeniny z více latinských a řeckých slov. Například jména baboček rodu *Polygonia* nebo žluťášků *Gonepteryx* se skládají z řec. polys (mnohý), gony, gónia (úhel) a pteryx (křídlo), neboť mají křídla nápadně vykrojená. Nebo jméno bělásků rodu *Anthocharis* je složeno z řec. anthos (květ) a charis (půvab). I původ druhových jmen bývá různý; mohou to být triviální přívlastky (tab. I A) a slova vztahující se k živné rostlině (tab. I B). Nelze ale říci, že se tvůrcům podařilo vždy jméno správně zvolit; např. housenka našeho okáče medyňkového (*Hipparchia fagi* Scop.) nežije na buku (lat. *Fagus*), ale na travině medyňku (*Holcus* sp.). Současná česká nomenklatura se našťástí neshoduje vždy s latinskou předlohou. Místopisná druhová jména jsou věnována obvykle významným místům se zvláštním zřetelem k danému rodu či druhu (tab. I C).

Zvláštní zmínku si zaslouží rozbor tzv. věnovacích jmen k poctění významných entomologů či jiných celebrit (tab. I D). Osobní jméno může být obsaženo jak v rodovém názvu (např. u perleťovců *Clossiana*, *Fabriciana* a *Speyeria*), tak v druhovém názvu (např. u bulharského pestrokřídlece *Cerisyova Allancastris cerisyi* Godt.), ba dokonce i v obou názvech. Zde je možno vzpomenout např. krásného španělského endemita martináče Isabelina (*Graellsia isabellae* Grote), který nese jména svého objevitele entomologa Mariano de La Pas Graëllse a kastilské královny Isabelly. Kuriózním případem je nedávný objev nového druhu řeckého modráška (*Polyommatus andronicus* Coutsis & Chavalas, 1995), který obdržel jméno podle Andronika, objevitele nedotčené hrobky makedonského krále Filipa II., otce Alexandra Velikého.

Tab. I A–D. Příklady různých způsobů tvorby druhových jmen motýlů

A. Pojmenování	Triviální přívlastek	
<i>Cethosia obscura</i> Guér.	obscurus	temný
<i>Cupido minimus</i> Fssl.	minimus	nejmenší
<i>Cyrestis elegans</i> Bsdv.	elegans	pohledný
<i>Everes decoloratus</i> Stgr.	decoloratus	vybledlý
<i>Charaxes nobilis</i> Druce	nobilis	vznešený
<i>Lycaena dispar</i> Haw.	dispar	nestejný
<i>Nymphalis xanthomelas</i> Den.-Schiff.	xanthomelas	žlutočerný
<i>Polygonia c-album</i> L.	albus	bílý
<i>Troides mirandus</i> Btlr.	mirandus	podivuhodný
B. Pojmenování	Živná rostlina housenek	
<i>Aglais urticae</i> L.	<i>Urtica</i>	kopřiva
<i>Agrius convolvuli</i> L.	<i>Convolvulus</i>	svlačec
<i>Cynthia cardui</i> L.	<i>Carduus</i>	bodlák
<i>Daphnis nerii</i> L.	<i>Nerium</i>	oleandr
<i>Gonepteryx rhamni</i> L.	<i>Rhamnus</i>	řešetlák
<i>Libythea celtis</i> Laich.	<i>Celtis</i>	břestovec
<i>Limenitis populi</i> L.	<i>Populus</i>	topol
<i>Sphinx ligustri</i> L.	<i>Ligustrum</i>	ptačí zob
<i>Quercusia quercus</i> L.	<i>Quercus</i>	dub
C. Pojmenování	Zeměpisný přídomek	
<i>Agriades pyrenaicus</i> Boisd.	Pyrenejské pohoří	
<i>Colias balcanica</i> Reb.	balkánské státy	
<i>Elymnias papua</i> Wall.	Papua-Nová Guinea	
<i>Erebia hispanica</i> But.	jižní Španělsko	
<i>Erebia ottomana</i> Herr.-Sch.	Turecko a Balkán	
<i>Lasiommata petropolitana</i> Fabr.	ruský Petrohrad (lat. Petropolis)	
<i>Parnassius tianschanicus</i> Oberth.	pohoří Tian Shan	
<i>Polygonia egea</i> Cr.	země kolem Egejského moře	
<i>Pyrgus armoricanus</i> Oberth.	Bretaňsko (lat. Armorica)	
D. Pojmenování	Významná osobnost	
<i>Agrias hewitsonii</i> Bat.	W. C. Hewitson, autor <i>Exotic butterflies</i>	
<i>Caligo oberthuri</i> Deyr.	Ch. Oberthür, franc. lepidopterolog	
<i>Colias staudingeri</i> Alph.	O. Staudinger, primus něm. entomologie	
<i>Dodona fruhstorferi</i> Rob.	H. Fruhstorfer, švýc. sběratel motýlů	
<i>Graphium wallacei</i> Hew.	A. R. Wallace, angl. zoogeograf	
<i>Euploea crameri</i> Luc.	P. Cramer, autor <i>Papillons exotiques</i>	
<i>Ornithoptera rothschildi</i> Ken.	W. Rothschild, sponzor Britského muzea	
<i>Parides hahneli</i> Stgr.	Dr. P. Hahnel, lovec exotů v Amazonii	
<i>Parides orellana</i> Hew.	F. Orellana, španěl. konquistador 16. stol., objevitel Amazonky	

Jména anticko-mytologického původu

Řeckým slovem mythos (lat. mythus) rozumíme bájeslovné vyprávění z kolébky starověkých kultur. Ačkoliv mýty často obsahují i smyšlené motivy, přece jen je v nich mnohdy vyjádřen značný podíl historické kultury s příslušnými tradicemi a zvyky, které nelze zlehčovat. I dnes ještě mnoho lidí věří v nezvratný osud (řec. Moiry, naše Sudičky). U starých Řeků představovalo vylihnutí motýlího imaga z nehybné kukly personifikaci lidské duše (psyché) a u dávných křesťanů bylo symbolem zmrtvýchvstání. V Evropě 18. a 19. století byla antická umění a literatura součástí všeobecného vzdělání a tehdejší taxonomové evidentně měli značné klasické znalosti. Linné a řada jeho následovníků vybírali pro hmyz jména mytologického původu a tak je trvale začlenili i do nomenklatury motýlů.

Od nejstarších dob byli motýli obdivováni jako přírodní skvosty; pro svůj nápadný tvar a zbarvení byli oslavováni v básních i v každém druhu umění různých kultur. Snad proto nám jejich jména nyní připomínají nejen starověká božstva, ale i významné krásky, hrdiny a vojevůdce z řecké, římské i ještě starší mytologie, jak jsou vylíčení se všemi lidskými vlastnostmi i zlozvyky v Homérových eposech *Ilias* a *Odyssea*, ve Vergiliově *Aeneidě*, v Apollóniově a Flaccově *Argonautice*, v Ovidiových *Metamorfozách* (Proměňách), v Hésiodově *Theogonii* (Zrození bohů), ve spisech antických historiků Apollodóra a Hygina či v tragických hrách Aischyla, Sofoklea a Eurípida. Nutno dodat, že v zoologických termínech jsou starořecká slova transkribována do latinské podoby (někdy však s chybami při prepísech). Přesto se často vyskytují paralelně s římskými, např. Artemis a Diana, Héraklés a Herkules, Odysseus a Ulixes aj. Někdy jsou nahrazena příslušným příjmením či přezdívkou (epitetem). U Afrodíty a Artemidy, jímž bylo zasvěceno mnoho rituálních míst, bylo napočítáno až 300 různých přívlastků. Druhá osobní jména motýlů jsou často ženského rodu (feminina); bohatým výběrem byla jména Danaoven, Néreoven, Ókeaven, Amazonek, různých nymf, milenek a dcer vládařů i bohů.

Mytologické jméno motýla nemusí mít vždy jednoznačný významový obsah, pokud v mýtu existuje biografické synonymum nebo jsou-li genealogická data konfušní. Navíc se mohou stejná jména opakovat u různých rodů, čeledí i řádů hmyzu – např. indonéský motýl *Ornithoptera goliath* má svoje jmenovce u velkých afrických brouků goliášů i u čínského druhu mouchy *Sargus goliath*.

Snahy o výklad vědeckých jmen evropských motýlů nejsou nové; pokusil se o něj heslovitě již A. Spuler aj. (Glasser, Janssen, Spannert, Ramann). Stručná interpretace z překladu složeného jména není vždy jednoznačná a občasná záměna hlásek a chyby v přepisu také znamenají, že řada jmen zůstává stále neobjasněna (např. u okáčů *Maniola jurtina* L., *Lopinga achine* Scop. aj.). Poměrně často je také obtížné určit, kterou z více stejnojmenných historických postav měl autor popisu na mysli. Nezbyývá než je uvést z hlediska jejich významu v jakémsi pořadí (viz např. heslo Eurydika).

Podrobnou analýzu jmen po stránce filologické i mytologické publikoval teprve Hürter (1998, loco cit.), jehož monografie bezprostředně navazuje na pětisvazkové Forsterovo-Wohlfahrtovo dílo *Die Schmetterlinge Mitteleuropas* z r. 1954–1981. Pokud jde o světové motýly, pak jejich etymologii najdeme až v současných pracech F. Fernández-Rubia (loco cit.). Ten na základě rozboru přes 450 rodových jmen (tab. II) dospěl k závěru, že přes 21 % světových Rhopalocer navazuje na antickou mytologii. Ještě víc mytologických jmen, většinou bez výkladu, je obsaženo i v druhových názvech.

Tab. II. K etymologii rodových jmen Rhopalocer (Rubio 2001)

Původ jména	Počet rodů	%
Řecko-římská mytologie	100	21,6
Jiné mytologie	6	1,3
Morfologie či etologie (v řeč.)	296	63,8
Morfologie či etologie (v lat.)	24	5,2

Do tohoto výkladového lexikonu byly vybrány ty druhy našich i exotických motýlů, jejichž jména lze odvodit převážně z antické řecké a římské mytologie. Jménotvůrcům se někdy podařilo shromáždit v rámci určité čeledi či rodu postavy sobě blízké nebo naopak sobě nepřátelské. Připomeňme si, že antická království v čele s králem (řec. basileus, lat. rex) měla spíše rozsah měst (polis), městských aglomerací či ostrovů, nikoliv států v našem pojetí; nebyla tu žádná idyla, vládlo zde otroctví a často drsné mravy. Některé rysy osobností lze někdy srovnat s vizáží či chováním příslušného motýla; zvláště velké druhy jsou např. pojmenovány podle mytických obrů, pohledným motýlům byla přidělena adjektiva bohyní, nymf a královských postav; například jménem jedné modrooké Grácie byl pokřtěn perleťovec fialkový (*Clossiana euphrosyne* L.), který má zaživa opravdu modré oči. U méně nápadných druhů (např. u okáčů) se kumulují spíše jména mstitelek Erínyí, Gorgon, Sudiček a kouzelnic, přišer a postav z mytického podsvětí. Dobrým příkladem je náš okáč voňavkový (*Brintesia circe* L.), jehož Linné nazval podle krásné kouzelnice Kirké z ostrova Aiaie; tato dcera Héliá a Ókeanovny Persy po celý rok věznila Odyssea při jeho návratu od spálené starověké Tróje a jeho druhy začarovala dočasně ve vepře. Tento nápadný velký černobílý motýl totiž s oblibou usedá na místa, kde díky svému zbarvení splyne s okolím, a tak nám náhle zmizí z očí a je těžké ho vůbec najít, než po vyplašení vzletne. Podobně se chová i blízkce příbuzný okáč skalní (*Chazara briseis* L.).

V současné literatuře obdobné etymologické studie chybí u dalších řádů hmyzu (brouci, vážky); mytická jména jsou tu sice také zastoupena, ale spíše sporadicky. Hlavní doménou mytologických a antických názvů zůstává tedy skupina mimořádně pohledných živočichů – motýli, zejména denní, a z nočních zástupci nejvýraznějších čeledí, jako jsou lišaji a martináci. Nakonec je třeba ještě dodat, že některými zde uvedenými jmény pokřtili také astronomové řadu vesmírných těles a souhvězdí a chemikové tak pojmenovali osminu, tj. třináct chemických prvků (helium, niob, plutonium, selen, tantal, titan, thalium aj.).

Tab. III. Zkratky a symboly

exp. f.	experimentální forma	řec., řím.	řecký, římský
fem.	femininum (ženský rod)	sp. spp.	species (druh, druhy)
gen.	genitiv (2. pád)	ssp.	subspecies (poddruh)
lat.	latinský	syn.	synonymum (souznačný název)
loco cit.	zdejší citace	→	odkazník na rejstříkové heslo
př. n. l.	před naším letopočtem	♂, ♀	sexuální znak (Mars a Venuše)

Výklad vybraných jmen podle čeledí¹

RHOPALOCERA

Název pro denní motýly „Kyjoroží“ souvisí s tvarem jejich tykadel a pochází z řec. rhopalon (kyj) + keras (roh).

A. Motýli Evropy

Mapky zoogeografického rozšíření jednotlivých druhů otiskl Higgins a Riley 1970 (loco cit.). U druhů, které nemají česká jména, je u hesel uvedena blízká lokalita výskytu.

Čeď PAPILIONIDAE (Latreille, 1809) – OTAKÁRKOVITÍ

Housenky této čeledi jsou za hlavou vybaveny vysunovatelnými výrůstky, tzv. osmeteriem, kterým vylučují ostře páchnoucí obranný sekret proti mravencům a dalším predátorům.

ARCHON apollinus (Herbst, 1758) – Turecko

Hübnerovo rodové pojmenování má původ ve slově *Archon* = vládnoucí král, řídící např. slavnost na počest boha vína Dionýsa. *Apollinus* je zdrobnělina od jména Apollo. Motýl je zván něm. griechischer Apollo, angl. false Apollo (nepravý jasoň, pajasoň).

IPHICLIDES podalirius (Linné, 1758) – otakárek ovocný

Iphiclides (Ífiklovec): Není jasné, zda je toto rodové označení odvozeno Hübnerem od jména *Ífiklés* nebo *Ífiklos*. První, syn tíryntského krále → Amfitryóna a jeho manželky → Alkmény, byl nevlastní bratr hrdiny Héraklea a účastník lovu na nestvůrného kalydónského kance; dva z jeho tří synů však Héraklés zabil, když na něho seslala mstivá bohyně Héra šílenství. Naproti tomu *Ífiklos* byl syn aitólského krále → Thestia, účastník výpravy Argonautů za zlatým rounem do bájně Kolchidy; byl výborný běžec, přeběhl prý obilní lán, aniž polámal stébla.

Podalirius (řec. Podaleirios) byl spolu s → Macháonem synem slavného lékaře a Apollónova potomka Asklépia (Aeskulapa); nadaný ranhojič a diagnostik, který uměl rozpoznávat nemoci (postřehl např. počátek zešlání siláka Aianta). Byl rovněž členem posádky uvnitř pověstného trójského dřevěného koně. Při návratu od vypálené Tróje byl zahnán větrem do maloasijské Kárie, zde vyléčil dceru krále Damaitha, svoji budoucí ženu, a založil město Symos.

PAPILIO (Linné) spp. – otakárek

Linnéův latinský název *Papilio* platil původně jako apelativum pro všechny denní motýly. Naše trochu zvláštní pojmenování *otakárek* je bezpochyby věnováno (patrně J. S. Preslem) našemu královskému Přemyslovi Otakarovi.

P. alexanor (Esper, 1799) – Francie, Balkán

Alexanor byl jeden ze synů → Macháonových a Asklépiův vnuk, vyučený rovněž v léčitelské profesi.

P. hospiton (Guenée, 1839) – Korsika, Sardinie

Původ druhového jména tohoto ostrovního endemita je nejasný; snad je odvozen z lat. *hospes* (host, cizinec) či *hospitus*, ale mohlo by také jít o dalšího Asklépiova vnuka.

¹ Řecká slova jsou pro lepší srozumitelnost i tisk přepsána z abecedy do latinky foneticky – např. Ἑλενή = Helené.

***P. machaon* (Linné, 1758) – o. fenyklový**

Macháón: Řeky vážený Asklépiův syn; v mytologii se uvádí také jeho matka Epioné (nebo Xanthé); spolu s bratrem → Podaleiriem vyléčil nezhojitelnou ránu skvělého lučištníka a Achilleova druha Filoktéta, bez něhož nebylo možné (dle předpovědi) dobýt staroslavnou Tróju (řec. Ílion); statečně velel thessalským oddílům před Trójou a jako zručný chirurg ošetřil zraněného Meneláa i zmařitele bojového příměří Pandara. Nakonec byl sám zasažen Paridovým šípem a zabit v boji → Eurypylem.

K jeho genealogii: Kromě bratrů Podaleiria a Telesfora měl ještě čtyři sestry (Akesó, Iásó, → Hygieiu a → Panakeu) a za manželku měl → Antikleiu, dceru Dioklea z mesinské Farai. Za jeho syny se pokládají Alexanór, Alkón, Gorgasos (Gorganos?), Níkomachos, Polymokratés a Sfyros. Byl uctíván i v Athénách a sám Aristotelés se považoval za Macháónova potomka.

***PARNASSIUS* (Latreille) spp. – jasoň**

Parnassius (Parnaský) je od v. od vápencového pohoří Parnássu (2459 m) ve Fókidě s proslavenou delfskou věštírnou zasvěcenou Apollónovi a Múzám.

***P. apollo* (Linné, 1758) – j. červenooký**

Apollo – syn Dia a jeho milenky Létó; bůh světla a slunečního jasu, lékařství, hudby a pořádku, neomylný lukostřelec; narodil se na kykladském ostrově Délu jako dvojče s Artemidou; byl otcem pěvců → Lina a → Orfea (s Múzami Úranií a Kalliopou) i boha zdraví a lékařství Asklépia (s krásnou Korónidou, dcerou thessalského krále Flegya); vůdce Múz, často zobrazovaný se stříbrným lukem nebo zlatou lyrou (viz Tizianův obraz *Apollón a Marsyas* v kroměřížském zámku). Jako symbol mužské krásy byl ztvárněn v mnoha sochách (Feidiás aj.). Český název *jasoň* je překladem stálé vlastnosti řec. Apollóna-Foiba („Jasný, Zářící“).

***P. mnemosyne* (Linné, 1758) – j. dymnivkový**

Mnémosyné: Dcera Titánů Úrana a Gáie byla bohyně paměti, zv. též Mnémé; porodila Diovi v Pierii devět Múz – „Uměň“ pro různá umění (Thaleia, Úraniá, Melpomené, Polyhymnia, Euterpé, Erató, Kleió, Kalliopé a Terpsichoré).

***P. phoebus* (Fabricius, 1793); syn. *P. delius* (Esper, 1800) a *P. sacerdos* (Stichel, 1906) – j. alpský**

Phoebus (řec. Foibos, „Zářící“) – často používaná kultovní přezdívka boha → Apollóna, *Delius* je rovněž epiteton dle jeho rodiště – ostrova Délu. *Sacerdos* (lat. kněz) se vztahuje k jeho věštecké funkci.

***ZERYNTHIA* (Ochsenheimer) spp. – pestrokřídlec**

Zerynthia: Afrodítino nebo Hekatino přízvisko podle jejich kultovního místa s posvátným hájem v thráckém městě Zérynthu na ostrově Samothráce.

***Z. polyxena* (Denis & Schiffermüller, 1775); var. *cassandra* (Hübner, 1828); synonyma *Z. hypsipyle* (Schulze, 1776) a *Thais polyxena* (Denis & Schiffermüller, 1775) – p. podražcový**

Polyxena („Velmi pohostinná“) byla nejmladší dcera posledního trójského krále → Priama a jeho druhé manželky → Hekaby; podle posthomérské básně byla příslibena Achilleovi i za ženu. Po pádu Tróje ji obětoval syn → Neoptolemos na hrobě svého otce → Achillea (viz Sofokleovu tragédii *Polyxené*, Eurípidovu *Hekabé* a Pittoniho obraz *Obětování Polyxeny* v pražské Národní galerii). Jiná Polyxena byla jedna z → Danaoven, nevěsta zavražděného Aigyptovce Aegypta.